

Макроекономски ефекти регулације и дерегулације

др Марија Лакићевић¹, Соња Милутиновић^{2*}, Милица Жаревац³

¹Факултет за хотелијерство и туризам у Брњачкој Бањи
Војвођанска бб
marija.lakicevic@kg.ac.rs

²Факултет за хотелијерство и туризам у Брњачкој Бањи
Војвођанска бб
sonja.milutinovic@kg.ac.rs

³Факултет за хотелијерство и туризам у Брњачкој Бањи
Војвођанска бб
milica.zarevac@kg.ac.rs

*Аутор за кореспонденцију

Сажетак: О улози државе у тржишним привредама расправља се више од два века. Овај проблем је нарочито актуелан у већини транзиционих земаља, где прелаз из тоталитарног политичког система и контролисана привреде у вишестраначки, демократски систем и систем тржишног привређивања изазива велике економске и социјалне поремећаје. Ставови о улози државе у привреди се временом мењају, из разлога, што у различитим ситуацијама регулација и дерегулација дају различите ефекте. Улога државе се нарочито мења у условима либерализације тржишта, глобализације и стварањем великих мултинационалних корпорација, чије су моћи веће и од моћи самих држава. Због тога овај рад анализира позитивне и негативне стране ефеката регулације и дерегулације. Употребом компаративне анализе дошли смо до закључка да решење треба тражити у настојању да се успостави равнотежа између све интензивнијег глобалног интегрисања, и очувања довољног степена суверенитета државе и културног идентитета. Најбоље би било задржати добре карактеристике од обе стране, и направити баланс између регулације и дерегулације. Држава је ту да одржава ред и спречи злоупотребу величине и моћи корпорација, али и да делује стабилизационом политиком када је то потребно. Са друге стране, треба допустити слободну предузетничку иницијативу и омогућити једнаке услове и слободе за све људе.

Кључне речи: држава, регулација, дерегулација, глобализација
ЈЕЛ класификација: E02, H10, H11

Macroeconomic effects of regulation and deregulation

Ph.D Marija Lakićević¹, Sonja Milutinović^{2*}, Milica Žarevac³

¹Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja
Vojvođanska bb
marija.lakicevic@kg.ac.rs

²Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja
Vojvodanska bb
sonja.milutinovic@kg.ac.rs

³Faculty of Hotel Management and Tourism in Vrnjačka Banja
Vojvodanska bb
milica.zarevac@kg.ac.rs

* *Corresponding author*

Abstract: The role of government in market economies is being discussed for more than two centuries. This problem is particularly topical in most transition countries, where the transition from a totalitarian political system and controlled economy to a multi-party, democratic system and market economy causes severe economic and social disruption. The views on the role of the government in the economy change over time because in different situations regulation and deregulation produce different effects. Particularly, the role of the government changes in the conditions of market liberalization, globalization and the creation of large multi-national corporations whose powers are greater than the power of the states. Therefore, this paper analyzes positive and negative effects of regulation and deregulation. Using comparative analysis, we concluded that a solution should be sought in an effort to strike a balance between the more intense global integration and preservation of a sufficient degree of sovereignty and cultural identity. It would be the best to keep a good performance from both sides and make a balance between regulation and deregulation. The government is there to maintain order and prevent the abuse of corporate power and size, but also to use stabilization policy when necessary. On the other hand, government should provide a free entrepreneurial initiative, equal opportunities and freedom for all people.

Keywords: government, regulation, deregulation, globalization

JEL classification: E02, H10, H11

1. Увод

Развој макроекономске мисли обележавају честе промене владајућих идеја о функционисању тржишног механизма. Честа је појава нових, револуционарних концепата и паралелно са тим, појава супротних идеја. Због тога за макроекономску теорију можемо да кажемо да је економска дисциплина која крије контраверзе између две групе макроекономских школа. Према класичној економији, почев од Адама Смита и Давида Рикарда, сматра се да су тржишни закони основни регулатор кретања економског система. Међутим, Велика економска криза поставила је захтев за напуштање класичне економије с краја XIX и почетка XX века. Појављује се сасвим нов концепт у виду Кејнсове револуционарне теорије, која се грана у више кејнзијанских праваца који увиђају да је слободно деловање тржишних законитости нефункционално. У основи неслагања ове две струје економских теоретичара налази се њихов однос према питањима функционисања економског система, то јест у питању, да ли треба да постоји снага која ће регулисати кретање економских законитости.

Велика депресија из тридесетих година XX века и савремена кретања у капиталистичким економијама управо су доказ да питања регулације и дерегулације нису добила адекватне одговоре ни у теорији ни у пракси. Висока незапосленост, презадуженост појединих земаља и пропадање многих привредних сектора указује на неопходност јасне регулације економских кретања. Од Велике

економске кризе па до данас постало је јасно да се на слободном тржишту јављају несавршености, па се функционисање привредног система не може препустити искључиво деловању тржишног механизма.

Примењујући метод компаративне анализе покушаћемо да истакнемо добре и лоше стране регулације и дерегулације. Најпре ћемо у нашем раду дефинисати шта се подразумева под регулацијом, а шта под дерегулацијом тржишног механизма. Незаобилазно у дефинисању ових појмова, је и разматрање појаве монопола који ограничавају конкуренцију на тржишту, али и утицај државне регулативе. Наиме, монополи самовољно подижу цене и ограничавају производњу роба и услуга, па их је тешко сместити у једну или другу струју. У суштини неопходно је да сагледамо савремена кретања регулације и дерегулације, а посебно улогу државе и њених институција. Не треба изгубити из вида да је укупна економска политика дубоко повезана и са политиком, која је са своје стране под утицајем политичких странака различитог идеолошког опредељења. Управо ова уска повезаност економије и политике један је од важнијих разлога за сумње у вези са ангажовањем државе у привредним кретањима. Смењивање интервенистичке и либералне политике економског развоја, нажалост, није увек последица захтева развоја, већ различитих политичких опција чији је циљ задовољавање сопствених а не општедруштвених интереса.

Наша сазнања о овој теми указују на то да је одговор на постављена питања далеко тежи него што се то може очекивати. Какав год да је одговор на ово питање, чињеница је да су савремене привреде мешовите привреде и да поред тржишног механизма и конкуренције, уплив у привредна кретања има и држава. Тај уплив државе се манифестује кроз регулацију тржишта и економску политику коју она води и која је условљена, и повезана, конкретним привредним системом. Стога, можемо рећи да регулација и дерегулација представљају два лица једног те истог проблема. Он се, са једне стране, манифестује у ширини и јачини улоге државе, а са друге стране, у величини права и слободе деловања привредних субјеката. Где је линија разграничења између политике регулације и политике дерегулације, колико је она чврста и видљива, није увек лако рећи. Стога, зависно од специфичности тих односа и јачине улоге и утицаја појединих субјеката, једно раздобље привредног развоја више карактеришу елементи регулације, а друго више елементи дерегулације.

2. Шта се подразумева под регулацијом?

Традиционална улога државе да доноси и спроводи законе, одржава ред и да осигурава националну сигурност знатно се проширила током времена. Савременој држави припада данас и важна развојна и регулаторна улога којом увелико утиче на већину привредних делатности, грана и предузећа. Ако се, међутим, улога државе у привредном животу земље прошири до те мере да државни апарат преузме најважније макро и микро економске функције, тада интервенција државе мења свој квалитет и, судећи према многим досадашњим примерима, резултира неповољним последицама.

Деформације на тржишту, узимају се као главни економски разлог за државну регулацију. Мерама регулације, државе покушавају да надоместе или допуне оне механизме тржишта који не извршавају своју улогу на задовољавајући начин. Већина економиста сматра да постоји велики број разлога који захтевају увођење економске регулације. По Самјуелсону (2009), постоје три главна разлога за државну регулацију:

1. Ограничење слободне конкуренције – постоји више разлога због којих конкуренција може бити ограничена, као што је постојање монопола и олоγοпола, а посебно природних монопола. У таквој ситуацији држава жели да врши надзор над тим предузећем како оно не би искоришћавало своју тржишну моћ да повећа цене, оствари огроман монополистички профит и створи велику економску неефикасност;
2. Асиметричност информација – ситуација у којој произвођачи и продавци садрже више информација од потрошача. Неуспехе у информисању држава решава тако што прописује минимум обавезних информација које произвођачи морају јавно да објаве, чиме се постиже већа информисаност потрошача;
3. Постојање екстерналија – овај појам је 1920. године на Кембрицу у Великој Британији први истакао Артур Пигоу (Glanchant и сар., 2008). Он наводи да појединци у остваривању личних интереса могу произвести негативне последице по друштво и околину, које треба санкционисати, али исто тако и позитивне које треба наградити.

Поред наведених несавршености тржишта, које Самјуелсон узима као разлог за спровођење државне регулације, Џозеф Штиглиц (2004) истиче још додатне три:

1. Јавна добра – подразумевају добра које тржиште или неће, или их не може, обезбедити у довољним количинама. Карактеристике јавних добара су:
а) бесплатно коришћење и неискључивост других у коришћењу, б) неефикасност приватних тржишта да их обезбеде. Управо ове особености јавних добара представљају главне разлоге уплитања државе у њиховом обезбеђењу;
2. Непотпуна тржишта – представљају такву ситуацију када приватна тржишта нису у стању да обезбеде неки производ или услугу, као што су, на пример, тржишта капитала и осигурања. У том случају, држава иступа као учесник на тржишту у циљу њиховог ефикасног обезбеђивања. Тако, на пример, држава нуди обвезнице заштићене од инфлације, осигурање усева у случају елементарних непогода, програме заштите старих и сиромашних;
3. Макроекономски поремећаји - као што су инфлација, незапосленост, неравнотежа, су процеси против којих се држава бори различитим мерама економске политике.

Сам термин „регулисати“ значи довести у склад са прописима, контролисати или усмеравати путем правила, принципа, метода, итд. (Вујаклија, 2002). Смисао регулације привредних активности и тржишта јесте остваривање легитимних интереса привредних субјеката и купаца производа и услуга, разноврсних посредника и самог тржишта, а све у циљу задовољења јавних интереса. Јавни интереси огледају се у оптималној алокацији ресурса у привреди, у несметаном обављању прекограничног пословања, у остваривању равнотеже спољнотрговинског и платног биланса, итд. Истовремено, неопходно је спречити потресе на тржишту и онемогућити злоупотребе за остваривање нелегитимних приватних интереса, а у циљу очувања поверења, као једног од елементарних предуслова функционисања тржишта.

Регулација подразумева и скуп мера економске политике и механизма за њено спровођење, који су са своје стране институционално контролисани (Филиповић и сар., 2009). Постиге се прописивањем правног “лека”, или забраном одређених поступака, што у ствари значи изузимање појединих економских субјеката од уобичајеног деловања тржишта на њихово понашање. Најчешће разликујемо две врсте регулације (Самјуелсон и сар., 2009):

- економска регулација – подразумева мере које су усмерене на ограничавање тржишне моћи предузећа путем одређивања цена и количине производа и услуга. Сем тога, у економску регулацију спада и доношење правила уласка нових предузећа и изласка постојећих са тржишта, што подразумева и својинска реструктурирања;
- друштвена регулација - подразумева мере чији је главни циљ заштита и сигурност радника. Држава прописује квалитет производа и услуга, уводи мере за заштиту човекове средине и радника на раду.

Да би се у процесу регулације понашања привредних субјеката постигла независност, оснивају се регулаторна тела која треба да, на непристрасан начин уређују односе између свих заинтересованих страна (Филиповић и сар., 2009). Она треба да, са једне стране, заштите потрошаче од превисоких цена монополских услуга уз задовољавајући квалитет услуге, док са друге стране, штите права инвеститора, одређујући им разуман повраћај на уложена средства.

Основна идеја регулације је у томе да се њеним правилним спровођењем остварени добици могу искористити за пораст друштвеног благостања, уместо за повећање приватног, монополског профита. Међутим, не постоји гаранција да ће регулација увек бити постављена оптимално и ефикасно. Сектори у режиму пуне и директне регулације су готово увек изложени сувишним трошковима и непотребним капацитетима. Циљ је појачање контроле регулатора предимензионираним захтевима и прописима државе. Све ово може довести до тога да регулација увећава трошкове своје примене који су, у неким случајевима, много већи од њене користи. Такви друштвени трошкови могу бити директни и индиректни (Беговић, 1997).

Директни трошкови се односе на ресурсе који се користе у процесу државне интервенције. Ови ресурси су могли бити употребљени на неки други, продуктивнији начин, што у ствари представља опортунитетне трошкове. У ове трошкове не спадају фиксни трошкови, односно трошкови стварања регулаторног тела.

Индиректни трошкови регулације представљају далеко озбиљнији проблем и они се односе на регулаторну ренту, односно ресурсе које привредни субјекти троше како би реализовали регулаторну одлуку. Ресурси имају своје опортунитетне трошкове, чиме се ствара друштвено непродуктивно понашање и прерасподела благостања, најчешће у корист регулатора. Из ових негативних ефеката регулације произилази, даље, корупција, односно подмићивање регулатора, формирање група за утицај, лобирање, итд.

Својеврсне друштвене трошкове економске регулације чини и ограничавање економских слобода само по себи, што се односи на ограничавање слободе менаџера да самостално одлучује о цени производа и обиму његове производње. Међутим, регулација не ограничава менаџерову слободу бирања радног места. На слободном тржишту рада, менаџер сам одлучује да ли ће радити у регулисаном или нерегулисаном предузећу, што значи да уколико се одлучи за регулисаном предузеће, он се добровољно одриче слободе доношења пословних одлука.

3. Дерегулација насупрот регулацији – савремени процеси

Потреба за регулацијом привредне активност се јавила онда када је Смитова “невидљива рука” тржишта заказала. Наиме, Смит је тврдио да је у условима савршене конкуренције тржиште способно да само себе регулише и да је свака интервенција државних институција сувишна. Наиме, он је сматрао да утицај

државе може привреду да доведе у стање неравнотеже. Савршена тржишна конкуренција подразумева да постоји много купаца, на једној страни, много продаваца, на другој страни, а да су добра која нуде различити продавци углавном истог квалитета (Манкју, 2004). Сходно томе, понашање било ког појединачног купца, или продавца, на тржишту има занемарљив утицај на формирање тржишне цене. Значи, тржишни учесници је узимају као дату. Међутим, данас је евидентно да савршено конкурентна тржишта не постоје. Бројни су разлози за то: постојање екстерналија, монопола, олигопола, асиметричност информација, итд. То доводи до потребе за постојањем одређених институција које ће ове појаве органозовано контролисати. У стварности, појединци доносе одлуке на бази непотпуних, асиметричних информација, о моделима организације пословања који могу да буду погрешно конципирани (www.ekof.bg.ac.rs/nastava/trziste/nova_inst_ekon_razvoj.doc, приступљено 18.02.2013.). Институције се стварају управо зато да би се исправили наведени недостаци. По дефиницији Норта Дагласа институције служе за доношење правила понашања и њихову контролу. Оне успостављају ограничења која помажу обликовању људских интеракција (Норт, 2003). Склони смо веровању да отворена и демократска држава има развијене институције које су одговорне и компетентне, ако не и савршене, и да гарантују ефикасност тржишта и јавне економије. Међутим, стварност је другачија и као што Даглас Норт наводи – *институције су то што јесу...и ништа више* (Glanchant и сар., 2008). Нису нужне, али су створене како би биле друштвено ефикасне (Норт, 2003), без обзира шта ће се догодити у стварности. Не тако ретко, оне доносе формална правила која служе интересима оних који имају преговарачку моћ да стварају нова правила.

Из тога следи да, примена регулације показује одређене предности, као што су стабилнији и сигурнији економски систем, али условљава и многе слабости које се односе на сразмерно високе трошкове примене, смањење инвентивности рада и успешности пословања предузећа, гушење предузетничког деловања, искривљење алокативне улоге тржишта и успоравање структурних промена. Осим тога, нафтна криза седамдесетих година бацила је сумњу на ефикасност државне регулације и поново довела до превладавања либералних ставова о слободном деловању тржишта. Према томе, дерегулација је била одговор на ове неповољне учинке регулације који су постајали све израженији. Осим слабости саме регулације, у прилог примени дерегулације је ишао и технолошки напредак, који је смањио трошкове маркетинга и трошкове обраде и преноса информација.

Може се рећи да дерегулација подразумева повлачење државе из привредног живота и то у више праваца – смањење обима државне својине, контроле над радом предузећа, као и обавеза предузећа према држави (Дабић, 1998). Појам дерегулације подразумева начела и законитости слободног тржишта, што се огледа у смањењу државне интервенције и разних административних ограничења. У складу с тим, циљ јој је подстицање конкуренције и ефикасности рада, унапређење поделе рада и алокације ресурса. Присталице дерегулације су истичале бројне предности које ће се огледати у отклањању ограничења која је регулација наметнула, односно да ће доћи до слободнијег и ефикаснијег предузетништва, боље и квалитетније услуге, нижих цена и већих права потрошача.

Сам процес савремене дерегулације почео је у САД, а настављен у Европи и обухватио је најпре дерегулацију авиопревоза, банкарства и финансијских институција, електро-индустрије, телефоније и неких других привредних делатности. Са дерегулацијом дошла је и либерализација и глобализација на светском нивоу.

Највеће промене је претрпео банкарски сектор, у коме је дошло до смањења утицаја државе. Деререгулација је обухватила прелазак на тржишни систем

одређивања каматних стопа и довела до укидања ограничења у погледу уже специјализације финансијских институција. Овакав развој ситуације је донео могућност банкама да, осим традиционалних банкарских послова, нуде и друге финансијске услуге, чиме се конкурентност на пољу банкарства драстично повећала. Ово повећање конкуренције је било подстакнуто и глобализацијом финансијског система и отварањем међународног тржишта. Банке су биле у могућности да, осим у матичним земљама, отворе и филијале широм света.

Међутим, без обзира на бројне присталице, дерегулација, либерализација и глобализација су донели и низ нових проблема. Основни недостатак је свакако био смањена сигурност у пословању банака и укупног привредног система. Слободно тржиште је донело жестоку конкуренцију у којој је важно уништити конкуренте смањењем цена, и тако придобити што већи део тржишта. Компаније су улазиле у високо ризичне послове, настојећи да остваре што веће профите и потуку конкуренцију, што сигурно доводи до поремећаја и криза на глобалном нивоу. Навешћемо неке примере негативних последица широке примене дерегулације у САД, посебно у оним привредним гранама за које је неопходна контрола државе. Верује се да су велика замрачења у САД 2003. године последица превелике дерегулације производње електричне енергије. Са друге стране, дерегулацијом, авиокомпаније су настојале да смање цене својих услуга смањивањем трошкова за одржавање сигурности авио превоза, што се огледа у све већој застарелости авиона и све мањем броју стручњака који раде на одржавању авиона. Неке друге државе су отишле још даље, претерано дерегулишући тржишта, што је довело до серије неповољних догађаја деведесетих година. Либерализацијом и дерегулацијом, финансијска тржишта су постала високо шпекулативна – финансијске институције су улазиле у високо ризичне послове, у морални хазард, и тако преносиле ризик на међународно тржиште. Тако су банке и друге финансијске институције својим ризичним пословањем, изазвале једну од највећих финансијских криза деведесетих година. Овакве околности су навеле бројне стручњаке да укажу на потребу поновног увођења регулације у појединим привредним гранама. То је имало за последицу да је у банкарско пословање уведена међународна регулатива пруденционих правила која доноси Базелски комитет за банкарску супервизију. До сада су донета три Базелска споразума који регулишу пословање банака (Ћировић, 2007).

Најновија негативна нуспојава глобализације и либерализације јавила се већ 2007. године, када је наступила нова финансијска криза у САД. У глобалном финансијском систему националне границе немају велику улогу па настала криза није остала у границама САД, већ се проширила на друге делове света. Глобализација је довела до великог трансфера капитала између земаља, мултинационалних компанија и финансијских институција, чиме је потпомогнуто ширење кризе на остатак света. Регулаторни и структурни недостаци глобалног финансијског тржишта омогућили су да криза једне земље прерасте у глобалну кризу, захватајући у првом таласу индустријски најразвијеније земље света, да би у другом таласу биле захваћене земље у развоју и неразвијене земље света. Некада предност финансијских тржишта - њихов глобални карактер, данас је постала њихова највећа слабост.

Ефекти светске финансијске кризе преливају се на укупне услове привређивања и имају за последицу мањак капитала и заоштравање услова задуживања. Задуживање се суштински огледа кроз повећање камата на кредите, скраћивање рокова отплате кредита и ригорознију селекцију компанија којима се дају кредити. Банке немају више средстава за пласирање привредном сектору у виду кредита, као што су имале пре кризе, док компаније из привредног сектора имају све већи проблем са наплатом својих потраживања. Настала ситуација за

последицу има пад производње, успоравање пословног циклуса компанија, смањење извоза и на крају успоравање привредног раста.

На основу свега изложеног, сматрамо да је глобализација знатно променила улогу и утицај државе. Државе и даље поседују, истина, ограничену моћ да одлучују шта ће се радити на њиховој територији. Државе су, при томе, спутане мобилношћу капитала и људи који напуштају њену територију. У свему томе не треба испустити из вида и огроман утицај мултинационалних корпорација, које се у свом деловању не разликују много од државне регулативе. Мултинационалне корпорације нису само продужени моћи државе, већ су и самостални актери који плету мрежу глобалних институција и односа (Јакшић, 2001). Која ће тенденција надвладати између надмоћи државе и мултинационалних корпорација тешко је рећи, јер се ради о сложеним односима између ових субјеката. Нажалост, ефекти и последице не обећавају напредак.

Смањена сигурност у пословању и нестабилни економски системи, наводе многе економисте на размишљање о повратку на принципе регулације. Многе развијене државе све више настоје да регулишу и контролишу домаће тржиште, како не би долазило до кризних ситуација.

Наше мишљење је да и регулација и дерегулација привредних токова имају своје предности, али и мане. Регулација путем државних институција ограничава дивљање слободне конкуренције и пословање које није у општедруштвеном интересу. Међутим, административна ограничења онемогућавају слободан предузетнички дух и правилнију алокацију укупних ресурса. Уз то постоји значајан утицај политичке моћи и појава корупције. Али, дерегулација омогућава пораст утицаја финансијске моћи банака и мултинационалних корпорација, што такође има своје негативне последице нарочито код споја банкарског и војног комплекса привреде. Зато смо склони да будемо, без обзира на одређене негативне последице регулације, заступници већег утицаја државе посебно у кључним гранама привређивања.

4. Закључак

Идеална тржишна економија је она у којој се сва добра и услуге добровољно размењују за новац по тржишним ценама. Такав систем извучи максималне користи из расположивих ресурса друштва без државне интервенције. У стварности, ипак, ниједна економија заправо не одговара идеализованом свету једноставног деловања невидљиве руке. Уместо тога, свака тржишна економија пати од несавршености које доводе до болести попут претераног загађивања, несавршене конкуренције, незапослености и диспропорције између сиромашних и богатих.

Из тог разлога, ни једна влада у свету не пропушта да надгледа економију. У модерним економијама државе преузимају многе задатке, као одговор на недостатке тржишног механизма. Држава има кључну улогу у успостављању и одржавању здравог економског окружења. Она мора осигурати поштовање закона, оснажити извршавање уговора и усмерити своје прописе према конкуренцији и иновацији. Држава често игра водећу улогу кроз улагања у људски капитал кроз образовање, здравство и саобраћај, али би требало да се ослони и на приватни сектор тамо где нема компаративну предност. Потребно је да држава усредреди своје напоре на подручја у којима постоје јасни знаци неуспеха тржишта, и потребно је да уклони регулаторне препреке приватном сектору, у подручјима у којима је држава мање ефикасна.

Можда је најбоље решење направити баланс између регулације и дерегулације, између правила и дискреције. Чврста ограничења носиоца политике – попут

правила о фиксном расту понуде новца у случају монетарне политике – могу имати велике трошкове уколико спрече употребу макроекономске политике у целини. Бољи начини укључују креирање здравијих институција, које неће бити у служби лобистичких група и политичких партија. Такве институције треба да поспешују слободну предузетничку иницијативу и да подржавају и омогућавају иновације и технолошки напредак.

Професор са универзитета Стенфорд Џон Мекмилан је сликовитом аналогijом описао улогу државе у регулисању привреде: *Спорт је такмичење у коме појединци или тимови теже да поразе противнике користећи сву своју снагу и таленте. Али се учесници морају придржавати целокупног сета изузетно детаљних правила; штавише судије будно пазе да се играчи придржавају правила, с одговарајућим степенованим казнама у случају кршења. Без пажљиво скројених правила, игра би се претворила у крваву свађу. Исто тако, државна регулација заједно с јаким правним системом је нужна у модерним економијама како би обезбедила да здрава конкуренција не монополизује, загађује, вара, доводи у заблуду, нагрди, или на било који други начин вара раднике и потрошаче* (Самјелсон и сар., 2009). Ова спортска аналогија нас подсећа да држава има важну улогу у праћењу економије и одређивању правила, и да није савим најбоље решење препустити регулацију неспутаним тржишним силама.

Референце

1. Беговић, Б., (1997), “Границе економских слобода: Случај регулације природног монопола”, *Економска мисао*, 1-2, 85-88
2. Blanchard, O., (2005), “Макроекономија”, Мате, Загреб
3. Ћировић, М., (2007) “Банкарство“, Научно друштво Србије, Београд
4. Galbraith, K.J., (1977), “Доба неизвесности“, Стварност, Загреб
5. Дабић, Љ., (1998), “Дерегулација јавног сектора привреде у земљама централне и источне Европе путем концесија”, *Право – теорија и пракса*, 9, 19
6. Филиповић, С., Танић, Г., (2009), “Регулација цене електричне енергије са посебним освртом на Србију”, *Индустрија*, 3, 123-124
7. Glachant, J., Perez, Y., (2008), “Regulation and Deregulation in Network Industry”, Cambridge University Press
8. Јакшић, М., (2001) „Макроекономија“, Чигоја штампа, Београд
9. Јакшић, М., Димитријевић, Б., Фабрис, Н., Прашчевић, А., (2001), “Савремена макроекономска мисао”, Чигоја штампа, Београд
10. Манкју, Н.Г., (2004), “Принципи економије (превод)”, Економски факултет, Београд
11. Норт, Ц.Д., (2003) “Институције, институционална промена и економска успешност”, Масмедиа, Загреб
12. Самјелсон, А.П., Нордхаус, Д.В., (2009) “Економија”, 18. издање, МАТЕ д.о.о., Београд
13. Стефановић, Ж., (1999) „Менаџмент”, Економски факултет, Крагујевац
14. Stiglitz, E.J.,(2004) “Економија јавног сектора“, Економски факултет, Београд
15. Вујаклија, М., (2002) “Лексикон страних речи и израза”, Просвета, Београд
16. www.ekof.bg.ac.rs/nastava/trziste/nova_inst_ekon_razvoj.doc (приступљено 18.02.2013.)

Образац за припрему радова за објављивање у часопису
Менаџмент у хотелијерству и туризму

Наслов рада на српском језику

Име Презиме^{1*}, Име Презиме², Име Презиме³

¹ Институција, адреса
е-mail адреса

² Институција, адреса
е-mail адреса

³ Институција, адреса
е-mail адреса

*Аутор за кореспонденцију

Сажетак: Овај докуменат представља образац за формирање радова тако да изгледају као да су већ спремни за штампу. Сажетак представља кратак информативни приказ садржаја чланка коју читаоцу треба да омогући брзу и тачну оцену његове релевантности. Аутори треба да образложе циљеве истраживања или наведу разлог (разлоге) из којих пишу чланак. Затим, потребно је да опишу методе коришћене у истраживању и укратко опишу резултате до којих су дошли у истраживању. Сажетак треба да садржи од 100 до 250 речи.

Кључне речи: 3-5 кључних речи

JEL класификација: 10 пт (http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php)

Title of paper in English

Name Surname^{1*}, Name Surname², Name Surname³

¹ Name and Address of Institution
E-mail

² Name and Address of Institution
E-mail

³ Name and Address of Institution
E-mail

* *Corresponding author*

Abstract: This document presents a template for preparing the camera-ready papers that will be included in the Journal of Hotel and Tourism Management. The abstract briefly summarizes the article and gives the reader the opportunity to assess its relevancy. The authors should elaborate the goals of the research or state their reason (reasons) for writing the paper. It is additionally required for them to describe the methods used during the research and give a brief description of the results and conclusions of the research. The abstract should be between 100 and 250 words in length.

Keywords: 3-5 keywords

** Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, назив институције која је финансирала пројекат или програм.

JEL classification: 10 pt (http://www.aeaweb.org/jel/jel_class_system.php)

1. Увод

Рад писати користећи MS Word за Windows (тастатура за српску ћирилицу). Дужина рада треба да буде највише 10 страна укључујући текст, слике, табеле, литературу и остале прилоге.

Формат странице је **B5 ISO**. Користите **2cm** за доњу и горњу маргину, а **2,5cm** за леву и десну маргину. Размак између редова у оквиру једног пасуса је један, док је размак између параграфа двоструки. За форматирање текста препоручује се коришћење фонта **Times New Roman**.

2. Структура рада

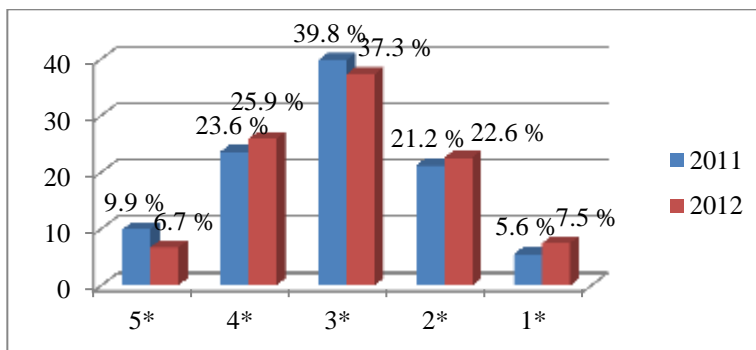
У првом реду на првој страни треба написати наслов рада на српском језику (20 пт). Испод наслова рада треба навести име(на) аутора, називе институција, адресу и е-маил адресу аутора онако како је назначено у овом Обрасцу. Након адресе последњег аутора, оставити један празан ред и у следећем написати кратак сажетак (10 пт). Након сажетка следи преглед кључних речи. Након приказаног наслова рада, аутора, сажетка и кључних речи на српском језику, потребно је и на енглеском језику назначити претходно наведено.

Нумерисане поднасловне првог нивоа треба форматирати коришћењем фонта 12 пт болдовано, док поднасловне другог нивоа 10 пт болдовано. Текст, као и списак литературе треба форматирати коришћењем фонта 10 пт.

3. Графички и табеларни прикази и формуле

Све илустрације, без обзира да ли су дијаграми, фотографије, графикони називају се слике. Назив и број слике треба приказати на средини реда изнад слике.

Слика 1: Процентуално учешће смештајних јединица у структури хотелских капацитета у 2011. и 2012. години

Извор: <http://www.turizam.mfp.gov.rs/index.php/sr/2010-02-11-17-24-30>,
Министарство финансија и привреде (приступ дана 04.02.2013.)

Назив и број табеле треба приказати изнад табеле на средини реда.

Табела 1: Процентуално учешће смештајних јединица у структури хотелских капацитета у 2011. и 2012. години

Категорија	2011.	2012.	Број смештајних јединица (2011)	Број смештајних јединица (2012)
5*	9.9	6.7	1452	990
4*	23.6	25.9	3486	3911
3*	39.8	37.3	5895	5636
2*	21.2	22.6	3102	3420
1*	5.6	7.5	1133	1132
укупно	100	100	15068	15089

Извор: <http://www.turizam.mfp.gov.rs/index.php/sr/2010-02-11-17-24-30>,

Министарство финансија и привреде (приступ дана 04.02.2013.)

Формуле треба центрирати на страници са нумерацијом, као у наредном примеру. Препоручује се форматирање редова са формулама у Microsoft Word-у (MathType).

$$PV_0 = \frac{FV_n}{(1+i)^n} \quad (1)$$

4. Закључак

У закључку аутори треба да сумирају резултате до којих су дошли у истраживању.

Литература

Позив на референце у тексту треба навести на следећи начин (Черовић, 2012) или према Черовићу (2012). Уколико се наводи две или више референци истог аутора, а при том су објављене у истој години, позив на референце треба навести на следећи начин (Harish, 2008a; Harish 2008b). Позив на референце у тексту за радове за више од два аутора треба навести на следећи начин (Luque-Martinez и сар., 2007).

Референце треба навести заједно на крају главног текста абecedним редом по презимену аутора, као што је предложено у даљем тексту:

1. Clayton, B.W., Powers, T. (2009), *Introduction to the Hospitality Industry*, 7th edition, John Wiley

2. Черовић, С. (2012), "Савремени концепти стратегијског управљања туристичком дестинацијом", Научни скуп са међународним учешћем "Туризам: изазови и могућности", Требиње
3. Giannoni, S. (2011), "On the economic rationality of fluctuations in tourist frequentation at nature-based destinations: the case of Corsican seaside hotels", *4th Biennial Conference on Advances in Tourism Economics (ATE)*, Univ Lusitana, Lisbon, Portugal
4. Harish, R. (2008a), "Brand Architecture and its Application in Strategic Marketing", *The Icfai Journal of Marketing Management*, 7(2), 39-51.
5. Harish, R. (2008b), "The Concept and Origin of Brand Architecture: A Comprehensive Literature Survey", *The Icfai Journal of Brand Management*, 5(4), 51-62.
6. Храбовски, Томић, Е. (2009), *Дестинације здравственог туризма*, Прометеј, Нови Сад
7. Luque-Martinez, T., Castaneda-Garcia, J. A., Frias-Jamilena, D. M., Munoz-Leiva, F., Rodriguez-Molina, M. A. (2007), "Determinants of the Use of the Internet as a Tourist Information Source", *The Service Industries Journal*, 27(7), 881-891.
8. Петковић, Г., Пинцо, Р. (2012), "Туризам и нови економски изазови", *Економика предузећа*, 60(1-2), 117-126.
9. Tew, C., Barbieri, C. (2012), "The perceived benefits of agritourism: The provider's perspective", *Tourism Management*, 33(6), 215-224.
10. <http://www.experienceispa.com>, International SPA Association, (приступ дана 01.02.2013.)
11. <http://www.srbija.travel>, Туристичка организација Србије, (приступ дана 01.02.2013.)
12. <http://www.turizam.mfp.gov.rs/index.php/sr/2010-02-11-17-24-30>, Министарство финансија и привреде (приступ дана 04.02.2013.)

Референце треба наводити на језику на коме су објављене без превођења на језик рада.